

מבוא

בשנת 2016 נדרשה ועדת האתיקה הארצית של לשכת עורכי הדין לשאילתא אנונימית שבה נתבקשה הבהרה באשר לתחולתם של כללי לשכת עורכי הדין, המחילים קוד לבוש שונה על נשים וגברים במקצוע עריכת הדין, במצב של התאמה מגדרית. בהחלטתה השיבה הוועדה כי "ספק אם יש בפנייה היבט אתי כלשהו, אך עמדת הוועדה היא שכל חבר או חברה בלשכה רשאי/ת ללבוש את מדי המשפט הממלאים אחר הדרישות מן המגדר שהוא או היא בוחרת/ להשתייך אליו, ובלבד שהדברים ייעשו באופן עקבי והולם".¹ לכאורה, מדובר בהחלטה שולית המשפיעה על מעטים,² אשר מעידה על התפתחותה של סובלנות מגדרית בקהילה המשפטית. אולם בחינה מעמיקה של ההחלטה הקצרה מגלה מסרים אמביוולנטיים, הטעונים בפוליטיקות עתיקות יומין בדבר יסודותיו של המשפט – פוליטיקות הנישאות ונחבאות בבגדיהם של אנשי ונשות המשפט.

בחיבור זה אבקש לשפוך אור על תפיסותיה האונטולוגיות של הקהילה המשפטית, כפי שהן עולות מן ההיבטים החומריים והמגדריים של מדי המשפט. במסגרת זאת אנתח את החלטת הוועדה, ואראה כיצד מסריה מבטאים גישות שונות ביחס לחומריות ולמגדר באונטולוגיית המשפט. בהמשך, על מנת לדרת לחקר מקומו של החומרי במשפט, אערוך ניתוח חזותי וחומרי של מדי המשפט לאורם של עקרונות יסוד משפטיים. לאחר מכן אבחן את השפעתן של סוגיות מגדריות בקוד הלבוש המשפטי ובמופעי דיגיטציה של הדין המשפטי על עיצובה של הפרסונה המשפטית ושל תפיסת יחסי המשפט והחומר. הבחינה תיעשה לאורך של תאוריית הפרפורמנס המגדרי ותאוריית המגדר הסייבורגי, ותצביע על

* עורכת דין ופעילה חברתית. ברצוני להודות לחברות המערכת ולקורא החיצוני על הערות מועילות ומחכימות. תודתי נתונה גם ליסמין סגול ולמרי חדאד על תרומתן לחידוד הרעיונות המוצגים במסה זו. תודה מקרב לב לדורין לוסטיג ולהילה שמיר שעזרו לי למצוא את הקול האקדמי שלי ולהעז להשמיע אותו, וכן למאיה רומן, שעבודתה וידיעותיה הניחו את הבסיס המחשבתי לכתיבת המסה. תודה מיוחדת לקוראיי המתמידים דוד הירש וארוז וול, ולרייבי גיליס, על האוויר במפרשים, על חוף המבטחים ועל המגדלור שמאיר את הדרך.

1 החלטה את/218/15 של ועדת האתיקה הארצית של לשכת עורכי הדין בישראל "מדי משפט: שינוי מגדר עורך הדין" (11.5.2016). ההחלטה זמינה בקישורית: https://www.israelbar.org.il/newspaper_innerData3.asp?pgId=227655&catId=60&path_catID=60&fatherId=227066

2 ליטל דוברוביזקי "יותר נשים וערכים מביין עורכי הדין" כלכליסט (25.8.2021) https://www.calcalist.co.il/local_news/article/ryuxtdmzk: "נכון לשנה זו, בלשכה לא רשומים כאלה שמגדירים עצמם חסרי מין או בעלי זהות מגדרית אחרת, אף שהלשכה אינה מחייבת בחירה באחת משתי האפשרויות".

האופן שבו הופעה משפטית החורגת מהנורמות המגדריות המקובלות תורמת לערעור האתוס המשפטי שמבנה את תפיסת אונטולוגיית המשפט ההגמונית.

החלטת ועדת האתיקה

רישת החלטת ועדת האתיקה בדבר אופן יישומו של קוד הלבוש במקרה של התאמה מגדרית מטילה ספק בקיומו של היבט אתי לסוגיה. מדובר בהערת אגב; הוועדה נמנעת מלציין מקור לספקותיה, ואינה מכריעה בהם. אולם לפי החקיקה והפסיקה העוסקות בכך, בהחלט נראה שלהבחנה המגדרית שבקוד הלבוש ישנה משמעות אתית. קוד הלבוש מוסדר בשלושה דברי חקיקה שונים, והפרתו עשויה לגרור העמדה לדין משמעת.³ בפסיקה אף נשמעה עמדה שלפיה לבית המשפט סמכות להתערב במקרים כאלה, בגין פגיעה בכבודו.⁴ שלושת דברי החקיקה המסדירים את קוד הלבוש הם חוק לשכת עורכי הדין, המסמיך את המועצה הארצית של הלשכה להתקין כללים לעניין מדי המשפט וסדרי לבישתם;⁵ כללי האתיקה המקצועית, המחייבים עורכות ועורכי דין ב"הופעה מכובדת" בבית המשפט, "במדי משפט הולמים, כפי שנקבעו בדין";⁶ וכלליה הייעודיים של לשכת עורכי הדין לעניין מדי משפט, המפרטים מהם פריטי הלבוש המצויים בערכאות המשפטיות השונות.⁷ בכללים האחרונים נערכת הבחנה ברורה בין נשים וגברים, כך ששני כללים נפרדים (מתוך שלושה בסך הכול) מוקדשים ל"מלתחה המשפטית הגברית" ול"מלתחה המשפטית הנשית".⁸ מהפרשנות הרגילה של הדין עולה, אם כן, שהחלוקה המגדרית היא חלק בלתי נפרד מהצווים הנוגעים לכבוד המקצוע ולכבוד בית המשפט, ושכמו הפרות אחרות של קוד הלבוש (דוגמת הופעה ללא גלימה בערכאות שבהן הדבר מתחייב, הופעה ללא צווארון לבן או נעליים כהות, הופעת מתמחה במדי משפט וכדומה), הפרתה עשויה לגרור סנקציות.

לפי הכתיבה המחקרית והתאורטית בנושא, קיומו של קוד לבוש משפטי נובע מהתפיסה שלחליפה המשפטית הכוח לא רק לייצג, אלא גם להנביע, את ערכי הקהילה המשפטית:

- 3 סעיף 2(61) לחוק לשכת עורכי-הדין, התשכ"א-1961.
- 4 רע"א 9930/17 אל מדאמין בע"מ נ' שחאדה חנא (נבו 28.3.2018), פס' 17 לפסק דינו של השופט סולברג: "ברי כי בית-המשפט מוסמך להעיר לעורך-דין המופיע לפניו בלבוש לא הולם, בניגוד לכללי לשכת עורכי-הדין (מדי משפט), התשס"ו-2005, או כאשר עורך הדין אינו שומר 'על יחס כבוד לבית-המשפט' (כלל 32(א) לכללי האתיקה), והוא אינו צריך להגיש תלונה לוועדת האתיקה". ראו גם את עדותו של השופט חיים כהן, לפיה שופט שלפניו הופיע קבע שהופעה בבית-המשפט שלא לפי קוד הלבוש המחייב כהיעדר הופעה ("אין אני רואה הופעה מטעם הנתבע"), גבריאל שטרסמן עוטי הגלימה: תולדות עריכת הדין בארץ ישראל 66 (1984). לציטוט נרחב של העדות ראו להלן ה"ש 23.
- 5 סעיף 109(7) לחוק לשכת עורכי-הדין, התשכ"א-1961.
- 6 כלל 32(ב) לכללי לשכת עורכי-הדין (אתיקה מקצועית), התשמ"ו-1986.
- 7 כללים 1-4 לכללי לשכת עורכי-הדין (מדי משפט), התשס"ו-2005.
- 8 ב"מלתחה הגברית", למשל, עניבה ונעליים סגורות מפורטות כפריטי חובה, ואילו ב"מלתחה הנשית" נתונה בחירה בין נעליים סגורות לבין נעליים פתוחות, ועניבה אינה נדרשת. עורכי דין מחויבים גם בלבישת חולצה בעלת צווארון ומכנסיים, שעה שחברותיהם למקצוע רשאיות להחליף את המכנסיים בחצאית, או ללבוש שמלה.

הסמכות, היושרה, העקיבות והיעדר הפניות של מעשה המשפט, מקצועיותם של חברי הפרופסיה והשוויון ביניהם. לכישת המדים מתוארת כטקס שבאמצעותו מופרד הפרטי מהמקצועי ומודחים נטיות ומאפיינים אישיים מן החלל המשפטי. חזותם ההדורה ומעוררת היראה של מדי המשפט מבחינה את העוסקים במלאכת המשפט מהציבור הרחב, ואת מלאכתם מענייני חולין. בזכות אחידות המדים, הנכנסים בשערי בית המשפט קולטים בחושיהם, באופן מיידי ובלתי אמצעי, שמדובר במרחב הנבדל מזה היומיומי. כך, לפי תפיסה זו, בכוחה של החוויה האסתטית שמדי המשפט מעצבים להשליט שררה, ולטעת בתודעת אנשי המשפט, ובתודעת הציבור, את עקרונות המשפט ואת החובה לציית להם.⁹

הסתגלותה של הוועדה מייחוס היבט אתי לסוגיית ההבחנה המגדרית בקוד הלבוש אינה מתיישבת עם התפיסה שלעיל, ונראית כהדהוד לגישה אחרת המבחינה את צו האופנה המשפטי מחובות אתיות, ומגדירה אותו כעניין של גינוני טקס.¹⁰ תפיסה צרה של הגישה האחרונה שוללת ייחוס משמעותיות נורמטיביות למדי המשפט, ורואה בכך אמונה פטישיסטית. קוד הלבוש, על פיה, אינו נוגע למהות המשפט, אלא רק לתדמיתו החזותית. היא מורה על מיקוד ההתדיינות בענייני אתיקה מקצועית בהיבטים שלכאורה אינם חיצוניים, דוגמת הגינות ביחס לחברים למקצוע ולבעלי דין ונאמנות לענייני הלקוח.

הבנת ההערה כביטוי לגישה המתוארת מאפשרת קריאה הרמונית שלה עם עמדת הוועדה ביחס לקוד הלבוש הממוגרד, אשר לפיה הזדהות מגדרית נתונה לבחירת הפרט, במנותק ממינו הביולוגי, ומאפשרת אימוץ מלתחה מתאימה. לכאורה, זהו ביטוי נוסף לעמדה המתנערת מן הפטישיזציה של החומריות בהופעה המשפטית: הצגת סממניהם המגדריים כעניין של העדפה אישית היא חלק מהפשטת המדים מיומרתם האתית. המשפט נוטל מן הלבוש, ומהגוף האנושי, את כוחם החברתי והפוליטי, מכיוון ש"הצדק עיוור", והשאיפה להליך הוגן ולהכרעה צודקת מחייבת שמהלך הדיון ותוצאותיו יסתמכו על טיב הטיעונים – לא על חזותם של בעלי הדין או של באי כוחם.¹¹

עד כאן, נראה שעמדת הוועדה היא כפסע מתמיכה בביטול קוד הלבוש. אך לא כך. הוועדה מבחירה שניתן אומנם "להחליף מלתחה" לשם התאמה מגדרית, אך נדרשת עמידה "עקבית והולמת" בדרישות הלבוש של מגדר מסוים. סיפת ההחלטה משיבה אותנו לכללי האתיקה שעמדו על הצורך לקבוע מהם מדים הולמים, כדי שחובת ההופעה המכובדת בבית המשפט לא תהא נתונה לפרשנות ולסגנון אישיים. מהדרישה לחזות מגדרית "עקבית והולמת" עולה אמונה בכוח הלבוש להעביר מסרים ולעצב הוויה, ובחשיבות שבכך לתפקודו הרצוי

9 מנחם מאוטנר "המשפט הסמוי מן העין" אלפיים 16, 45, 55 (1998); יהושע ויסמן "כבוד השופט" משפטיים יא 7, 9, 12 (2001); לימור זר-גוטמן, אייל כתבן ובוועז שנור "על הפרטי והמקצועי אצל עורכי-דין ועל הכבוד שביניהם" דין ודברים יא 457, 458, 476-477, 482 (2018); אייל כתבן ובוועז שנור "לכבוד מי? לשאלת הצדקתם של מדי המשפט" הפרקליט נה (2022).

10 שם, 143; נטע זיו מי ישמור על שומרי המשפט? עורכי-דין בישראל בין מדינה, שוק וחברה אזרחית 210 (2015).

11 ת"א (מחוזי י-ם) 1376/98 אפרופים שיכון ויזום (1991) בע"מ נ' מדינת ישראל משרד הבינוי והשיכון (נבו 9.8.2007). השוו: רינה בוגוש ורחל דון-יחיא מגדר ומשפט: אפליית נשים בבתי המשפט בישראל 18 (1999); קרול גיליגן בקול שונה: התיאוריה הפסיכולוגית והתפתחות האשה (1995).

של המשפט. יתרה מכך, החלטת הוועדה מבטאת תפיסה אשר לפיה הופעה מגדרית שאינה עקבית מפרה את הדרישה להופעה הולמת. כלומר, תפיסה המניחה חופש מגדרי כבחירה גורלית וחד-פעמית בין שתי קטגוריות סגורות ומוגדרות. הנאמנות לקטגוריה וההתאמה לסממניה החיצוניים נתפסת כעניין שעשוי להשפיע מהותית על ההליך המשפטי או על כבודו. מכך משתמע שהעניין חורג מתחום הפרט, ושהכפפתו לכללים בדין ולדיון אתי, לכן, היא לגיטימית ונדרשת.

המתח בין הגישות השונות שעולות מהחלטת ועדת האתיקה – זו המייחסת מהות נורמטיבית למדי המשפט וזו השוללת אותה – מבטא סתירה בין שתי תפיסות של יחסי חומר ורוח במשפט: האחת מייחסת את ממשותם של עקרונות המשפט המופשטים לביטויים החומריים המסוים, ורואה במשפט תולדה של חומר ורוח גם-יחד. האחרת ממצבת את אידיאל המשפט כיציר טהור של הרוח האנושית, עד כדי ייתור החומר. לאור הסתירה, ניתן לפטור את דברי הוועדה כביטוי לבורות ולמבוכה בנוגע לסוגיה שהובאה בפניה, וכניסיון לספק לה מענה שייראה נאור מבלי להידרש למחשבה מעמיקה בנושא. גם אם הדבר נכון, מנקודת מבט המתעניינת באונטולוגיה של ההליך המשפטי, איני סבורה שהוא רצוי. הדיון על יחסי רוח וחומר הוא מהדיונים החשובים בפילוסופיה מקדמת דנא, ולו מקום מרכזי בתאוריות הנוגעות לזהות ולמגדר. לפיכך, סבורתני שניתן ללמוד רבות מהסתירה שבהחלטה, לא רק על חווייתן של קבוצות מיעוט מגדריות בזירה המשפטית, אלא גם על הנחות היסוד המטאפיזיות שלה, ואותן אבקש לבחון בחיבור זה.

כוחם האל-חומרי של מדי המשפט

התפיסה האונטולוגית העולה מרישת ההחלטה מאפיינת את המשפט כאוניברסלי, נצחי ועצמאי מן החומר. במונחים אפלטוניים, ניתן לומר שעקרונות המשפט אומנם נקשרים בהופעה חומרית, אך מבחינה אונטולוגית קיומם אינו תלוי בכך.¹² החומריות בהליך המשפטי – מבנה בית המשפט ואולמותיו, חפציו, וגם גופניות אנשיו – לפיכך, היא מימזיס, ייצוג קונטנינגנטי לעולם המשפט, הנתון לתהליכי שינוי וכיליון.

לפי אפלטון, הנפש הכירה את הדברים כשלעצמם טרם כניסתה לגוף, ותפיסת הדברים המוחשיים אך מזכירה לנפש את ידיעתה אותם. היתלות בתזכורות המימטיות, לדידו, מסכלת את הדרך לאמת המוחלטת, מכיוון שהן אינן מציעות היכרות מלאה עם הדברים כשלעצמם. משכך, החתירה לאמת מחייבת התמסרות לתבונה, המנקה את הנפש מהטיות הקיום החושני. על אף חומריותם, מדי המשפט הם ביטוי למאמצי המשפט להרחיק את אנשיו מהחומריים.¹³ צבעוניותם האכרומטית, גזרתה הישרה והנוקשה של חליפת השרד, ומנגד חוסר הצורה והריחוק מהגוף של גלימת המשפט, כמו-גם הכבדת בדה העורך עליו, הם כולם מניפולציות חזותיות וחומריות המופעלות על גופם של אנשי המשפט באופן המדגיש את

12 אפלטון פיידון (שמעון בוזגלו מתרגם 2005).

13 Stephen C. O'Neill, *Why Are Judges' Robes Black*, 7 Mass. LEGAL HIST. 119 (2001); Rhonda Garelick, *The soft power impact of Ruth Bader Ginsburg's decorative collars*, CNN (Aug. 20, 2018), <https://edition.cnn.com/style/article/ruth-bader-ginsburg-collars/index.html>

תודעתם ואת תבונתם על חשבון יצריותם וחושניותם.¹⁴ תחת המדים, הגוף האנושי עובר דרוקציה ומצטמצם למינימום האפשרי, כאמצעי להעברת מסרים שכלתניים. דוגמה לשאיפה להתרחקות מהארצי והחומרי בהקשר משפטי ניתן למצוא בניסוי המחשבתי בדבר מסך הבערות.¹⁵ לפי רולס, מעבר למסך הבערות מתקיים זיקוק של התכונות היסודיות לבני-אנוש: רציונליות ואנוכיות. דיון שנערך בתנאים שבהם רק שתי תכונות אלה מניעות את המתדיינים, כשהם מופשטים ממאפייניהם האישיים כגון מוצא, גזע, מין, מעמד כלכלי וכדומה מאפשר, לפי רולס, את כינונה של אמנה חברתית נטולת הטיות בלתי הוגנות. באמצעות הסתרת הגופניות והזהות האישית של השחקנים המשפטיים מדי המשפט אמורים לשמש, באופן פיזי, מסך בערות המכתיב דיון תבוני וזהיר בין בעלי עניין, באופן שמקדם הוגנות. במדיהם, עורכי הדין נדמים ליצורים מופשטים כבניסוי של רולס, אך קיימת יומרה להפשטים לא רק מתכונותיהם הקונטינגנטיות, אלא גם מאחת מהתכונות שאמורות להוסיף ולהתקיים מעבר למסך, מן האנוכיות. שהרי, עורכי הדין נדרשים לקדם את האינטרסים של מרשם (שלא הופשט מתכונותיו הגשמיות ושאנוכיותו היא זו שבמוקד הדיון)¹⁶ באמצעות עקרונות שוויוניים ואוניברסליים ובתנאים של שוויון טכני וחזותי בין המייצגים. כך, פעולתם של מדי המשפט אינה מסתכמת בהדגשת אנושיותם של אנשי המשפט ובהבחנתם מן החייתי; הם מובחנים מהארצי בכלל, אפילו מהאנושי.

הגם שניתוח זה מתאר את מדי המשפט כביטוי לתפיסה המכפיפה את החומר לרוח במשפט, עולה ממנו גם יכולת המדים לבטא תפיסה כזו, מה שמלמד שאינם פסיביים. למעשה, בכוח ביטול החושני, המדים משליטים את חפציותם על הסובייקט המשפטי ומשייכים אותו לעולמם הדומם. המדים אינם נטמעים בגוף האנושי באופן חד-צדדי, הגוף האנושי נטמע בהם בה במידה, כאילו היו לו לעור שני. המדים מגדירים את החלל המשפטי באמצעות אנשיו, ממצבים אותם באופן לעומתי מאחורי שולחן או על כס השיפוט, מפרידים אותם מהציבור ומאחדים אותם עם מסמך טיעוניהם המודפס שחור על גבי לבן.¹⁷ הם אינם מציבים את אנשי המשפט מאחורי מסך הבערות, אלא מבקשים להפוך אותם עצמם למסך הזה. הם מעמידים אותם כאמצעים לתועלת הציבור, מחפיצים אותם. בזאת מתגלה היפוך ביחסי

14 תמר אל אור "המקום שבו נגמר הגוף: אנתרופולוגיה של קצוות" מחשבות על נעליים 224 (אורי ברטל, גל ונטורה ועינת לידר עורכים 2014).

15 JOHN RAWLS, A THEORY OF JUSTICE (1971).

16 אומנם יש הליכים שבהם גם הלקוח מופיע בבית המשפט כשהוא לבוש במדים, אך הגם שכל סוג של מדים שולל במידת-מה את הסובייקטיביות של הפרט ותורם לכינון ההיררכיה והיחסים בבית המשפט, אני סבורה שכשונה ממדי המשפט, חזותם וחומריותם של מדים אחרים אינה מיועדת תמיד לביטול הגשמיות והאנוכיות. כך למשל, אסירים שפוטים מחויבים להופיע במדי אסיר כאשר הם ניצבים בפני בית המשפט. מדים אלה הם כאות קין, ואין ספק כי הם מברילים את האסיר מן הכלל ומציבים אותו בעמדת נחיתות. עם זאת, מעצם סימונם כאסירים מודגש חפצם בחירות, ובחומריותם של המדים יש דווקא כדי להדגיש את ארציותם (צבעיהם החמים הם צבעי אדמה, וגזרתם רחבה ורחוקה מן הגוף, באופן שמאפשר ניעה נינוחה). פקנ"צ 04.24.00 "לבוש אסירים – הופעה בבית משפט" (9.5.2004).

17 הודעה בדבר הוראת מנהל בתי המשפט בדבר צורת מסמך ומבנהו לפי תקנות סדר הדין האזרחי, התשע"ט-2018.

הכפיפות של הרוח והחומר, ממנו יוצא שהתודעה המשפטית נובעת מהתנאים החומריים של עולם המשפט, והפרסונה המשפטית נולדת מהתנכרות איש המשפט לעצמו. כך, בעצם קיומם כאמצעי עזר המדמה היעדר חומריות, המדים לא אך כובלים את אנשי המשפט לקיומם החומרי, כאזהרתו של אפלטון מפני התמכרות למימזיס, אלא עומדים על הכרח קיומו של המשפט בעולם החומר ועל יחסי כינון הרדי בין רעיונות המשפט לחפציו.¹⁸

ניתוח מגדרי פרפורמטיבי של מדי המשפט

בפרק האחרון נבחנה משמעותם של מדי המשפט במסגרת יחסי החומר והרוח בעולם המשפט, ללא התייחסות להיבטיהם המגדריים. בחינת המדים מנקודת מבט מגדרית מוסיפה וחושפת את עומק המתח בין דיכוטומיות החומר-רוח בתודעה המשפטית. כפי שאראה, ההתנגשות בין דיכוטומיות אלו אינה מתהווה לכדי מהלך דיאלקטי הגליאני או מרקסיסטי,¹⁹ כי אם מותירה את התודעה המשפטית שסועה.

עם קבלתן של נשים לפרופסיה המשפטית,²⁰ סוגיית קוד הלבוש העמידה אותן ואת קהל בית המשפט במבוכה חוזרת ונשנית;²¹ אם משום שהופיעו בבית המשפט בכגדי נשים, שאז הפרו את קוד הלבוש, ואם משום שהופעתן תאמה את הכללים, שאז נראו כמי שהתחפשו,

18 כאמור לעיל בה"ש 16, נדמה ששליטת הסובייקטיביות של הפרט היא מאפיין מהותי למדים בכלל. עם זאת, סבורתני שהימורה החזקה לביטול הגוף ולהדגשת התבונה העולה מגיתוחם החומרי והחזותי של מדי המשפט היא ייחודית להם, ואינה עולה באופן דומה מניתוחם של מדי צבא, מדי שיטור, מדי ניקיון, מדי תזמורת וכדומה, אשר בחלק מהמקרים נועדו דווקא להדגיש את ארציותם של לובשיהם, או למצער את היותם בלתי אוניברסליים.

19 המונח "דיאלקטיקה" משמש בתורתו של הגל לתיאורו של תהליך היסטורי אשר במסגרתו הרוח המוחלטת, הקדמה האנושית בהתגלמותה המושלמת, מתפתחת ומתגלה מתוך "מאבק" בין יסודות מנוגדים בהוויה האנושית. השלילה הדיאלקטית אינה מוחקת יסוד זה או אחר, כי אם מובילה לאחדות שמהווה ביטוי נעלה ושלם יותר של ההוויה האנושית, תוך שימור מהותם של היסודות השונים בה. הגל סבור כי תהליך זה הוא פרי תבונה וחירות המנחים את התודעה האנושית לצמוח ולהכיר את עצמה. מרקס נשען על תורה זו של הגל בתורת המטריאליזם ההיסטורי שפיתח. גם בתורתו מתקיימת דיאלקטיקה הבנויה על התנגשות קונפליקטואלית כשלב הכרחי למיצוי הפוטנציאל האנושי, אך לפיה לא רוח מופשטת היא זו שמניעה תהליך זה, אלא התנאים הקיומיים הממשיים של האנושות הם שמעצבים את תודעתה וקובעים את השינויים שחלים במציאותה.

20 בארץ ישראל הוסמכו נשים כעורכות דין לראשונה בשנת 1930, וזאת לאחר מאבק ארוך שהובילה עורכת הדין רוזה גינצברג. שטרסמן, לעיל ה"ש 4; אייל כתבן "נשים בטוגה של גבר": נתיב השתלבותן של נשים בפרופסיה המשפטית בארץ ישראל ובמדינת ישראל "מגדר בישראל 263 (2011); אייל כתבן ורות הלפרין-קדרי "כשהאישה נעשית עורך דין: על התפתחותה של זהות פמיניסטית" חוקה אחת ומשפט אחד לאישה ולאשה: נשים, זכויות ומשפט בתקופת המנדט 253 (2010). בשנת 1949 נכנסה לתפקידה האישה הראשונה שכהנה בישראל כשופטת, אוגניה וינוגרדוב. אייל כתבן "לא עוד 'פטרוליה' לייפוי הסלט": כניסתן של נשים לתפקידי שיפוט ופרקליטות בארץ-ישראל ובמדינת-ישראל" עיוני משפט ל"ב(1) 69 (2010).

21 כתבן ושנור, לעיל ה"ש 9.

בשל תוויהם הגבריים של המדים.²² כך או כך, נשות הפרופסיה נראו כמי שאינן במקומן, והסדר החזותי בבית המשפט הופר.

לפי תורת המגדר של באטלר,²³ ניתן לייחס את המבוכה שגרם קוד הלבוש הגברי לכך שאילץ את נשות המשפט שביקשו לעמוד בהוראותיו להפר כללים של משטר חמור לא פחות – המשטר המגדרי.²⁴ החיוב ללבוש בגדי גברים ניתן דבר-מה עמוק בהבניה הוויזואלית של היחסים בין המינים. כניסתן הממשית של נשים לנעליהם של עורכי הדין הגברים ביטאה את דחיקתם מהעמדה הבלעדית של ציירי וממסגרי תמונות המציאות המשפטית. אם עד אותה עת הופיעו נשים בבית המשפט רק כמיוצגות וכעדות – כחומר סביל כמעט, שהמשפטן יכול לעצבו בהתאם לסיפור שברצונו לספר, כעת לעיני המשפטן ניבטה דמות שתלבושתה, הזזה לשלו, שיקפה לו את הווייתו-עצמו כמושא סביל למבטו של אחר. עם זאת, הפיכתן של נשים למייצגות לא שחררה אותן מתפקידן הנשי המסורתי כמוצג, אלא העמידה אותן בפני דרישה בלתי אפשרית – להיראות כאישה נשית-דיה, מחד גיסא, ולהיות בלתי נראית מספיק, על מנת שקולה יישמע.²⁵

22 אפילו גלימת המשפט הרחבה וחסרת הצורה התגלתה כמיועדת לגברים, בשל התאמתה לצווארון הנוקשה ולעניבה. ראו: Vanessa Friedman *Ruth Bader Ginsburg's Lace Collar Wasn't an Accessory, It Was a Gauntlet*, N.Y TIMES (Sept. 20, 2020 Updated Sept. 23, 2020), <https://www.nytimes.com/2020/09/20/style/rbg-style.html>; Eliza Brooke *'The slight figure alone at the big table': The enduring image of Ruth Bader Ginsburg* Vox (Sep. 18, 2020), <https://www.vox.com/the-goods/2020/9/18/18253896/ruth-bader-ginsburg-style-size>.

23 JUDITH BUTLER, GENDER TROUBLE: FEMINISM AND THE SUBVERSION OF IDENTITY 33 (1990); JUDITH BUTLER, BODIES THAT MATTER 7-8 (1993). לפרקים מתוך ספריה שתורגמו לעברית ראו: ג'ודית באטלר "צרות של מגדר" מכאן ב, 219-202 (דפנה רז מתרגמת 2001); ג'ודית באטלר "גופים נחשבים" ללמוד פמיניזם: מקראה 476-443 (סילביה פוגל-ביזאווי ואח' עורכות, דפנה הירש מתרגמת 2006).

24 כך למשל תיאר השופט חיים כהן את חוסר הנחת שעוררה עו"ד רוזה גינצברג כשהופיעה בבית המשפט בלבוש שאינו תואם את קוד הלבוש הגברי שהתחייב בזמנו, ואת הגיחוך שעוררה כשהתאימה עצמה אליו: "זכורני שפעם הופעתי נגדה לפני השופט ברק שהיה מקפיד מאד על כל דבר פורמלי וטכסי, וכשהודעתי שאני מופיע בשם התובע וחברתי המלומדת מופיעה בשם הנתבע, ענה ואמר: אין אני רואה הופעה מטעם הנתבע. ראיתי מיד שחברתי לבשה תחת גלימתה חולצה לבנה פתוחה, וביקשתי את בית-המשפט לדחות את הדיון לחמש דקות על מנת שתוכל להיות הופעה נאותה גם מטעם הנתבע. השופט יצא מן האולם, ואז התחלנו לחפש אחר הצווארון הנוקשה ועניבת הציפור הלבנה ומקטורן שחור, שהיו אז חוק ולא יעבור במדי עורכי-הדין. אחר חמש דקות היתה לבושה כדבעי, אך הענין היטב חרה לה, ראשית מפני שנאלצה ללבוש בגדים לא לה, ושנית משום ששוב חשה בהפליה פסולה של המין היפה". שטרסמן, לעיל ה"ש 4.

25 לפי ז'אן פול סארטר, הסובייקט מפתח את תודעתו העצמית כישות פעילה ובעלת סוכנות אישית באמצעות כינונו של מושא מבטו כאובייקט. כך, כאשר אדם מקבל על עצמו הוויה של מושא למבטו של אחר, הוא למעשה מוותר על אנושיותו, ז'אן פול סארטר המבט (אבנר להב מתרגם 2007). סימון דה בובואר הרחיבה על הגותו של סארטר בסוגיית המבט, ובחקרה את מצבה הקיומי של האישה הסיקה כי המבט הגברי הוא המבט השלט בחברה האנושית, באופן

הופעתן של נשים בכגדי גברים בבית המשפט חשפה אלמנט תיאטרלי, ואף פארודי, בהופעתם המגדרית של אנשי המשפט.²⁶ האילוף "להתחפש" לאיש משפט דווקא, שבר את ההלימה בין המין האנטומי והזהות המגדרית של נשות המשפט לבין האבזור המגדרי שהציע "סל התחפושות" המשפטי, באופן שהפשיט את הזהות המגדרית מתדמיתה הטבעית והבהיר שמדובר במעשה חקיני.

אך לא מדובר רק בשבירת ההלימה בין מין, מגדר והצגה מגדרית. ברבות הימים נקבע קוד לכוש נשי, ובזכות התאמתו המגדרית לנשים²⁷ ניתן היה לצפות ששייב למדים את כוחם הבלתי נראה. אך בחינה היסטורית של הנושא מצביעה על כך שחצאיות ומעולם לא התקבלו כשקופות באולמות המשפט כשם שהתקבלו בו חליפות המכנסיים. במידה רבה, נגרמה התוצאה ההפוכה: על אף גווניה האכרומטיים וגזרתה הנוקשה, החליפה הנשית התקבלה כאלמנט קישוטי שתפקידו בראש וראשונה להיראות, כמו גם להראות את הגוף המלוכב בו. כמו כן, שלא כמקבילתה הגברית, החליפה הנשית נתפסת כביטוי לזהות אישית וקבוצתית של נשים המופיעות בבית המשפט. כלומר, הכנסתה של חליפה נשית למלתחה המשפטית היא הכרה בהיותן של נשות המשפט בשר ודם, בקיומה של קבוצתיות זהותית בתוך הפרופסיה ובקיומם של סגנון והעדפות אישיות בקרב העוסקות במקצוע, בצד הכרה בדבר ההשפעה שיש לכך על הופעתן המקצועית בבית המשפט.²⁸

שמכתיב את ההתנהגות ואת התפקוד הנשיים. דה בוואר מתארת בכתביה כיצד העניק הגבר לאישה את תפקידה כמושא למבט, וכיצד קיבלה האישה על עצמה את התפקיד בכך ש"קיבלה את ייעודה כאובייקט מיני" שתכליתו לרצות את המבט הגברי, סימון דה בוואר המין השני כרך שני: המציאות היומיומית (שרון פרמינגר מתרגמת 2007). עשורים מספר לאחר מכן, בספרו "על ההתבוננות", עמד ג'ון ברג'ר בהרחבה על המבט כתופעה תרבותית וחברתית המבנה את תפיסת העולם האנושית ואת יחסינו עם הסביבה ועם הזולת. ברג'ר הקדיש דיון מיוחד בספרו למבט הגברי על נשים, ועל האופן שבו נשים נדרשות להפנים מבט זה עליהן ולפעול לפיו כתוצאה מהשגחתו המתמדת עליהן, ג'ון ברג'ר על ההתבוננות (אסתר דותן מתרגמת 2012). באטלר, לעיל ה"ש 23.

בשנת 1966 הותקנו לראשונה כללים בדבר מדי משפט לנשים וקבעו כי על עורכות דין להופיע בבית המשפט כשהן לבושות חליפה כהה מורכבת מז'קט וחצאית בחורף, או חצאית כהה עם או בלי ז'קט בקיץ; חולצה לבנה עם שרוולים ארוכים ועם צווארון סגור; עניבה או סרט מקטיפה שחורה. ראו כללי לשכת עורכי הדין (מדי עורכות דין), התשכ"ו-1966, ק"ת 603. בשנת 1984 תוקנו כללים אלו, כך שבוטל החיוב ללבישת שרוולים ארוכים וניתנה לעורכות דין אפשרות בחירה בין שמלה לחצאית, ובין חצאית כהה לבין חליפה כהה בקיץ, ראו כללי לשכת עורכי הדין (מדי עורכות דין) (תיקון), התשמ"ד-1984, ק"ת 1317. בשנת 1991 אוחדו הכללים בדבר מדי משפט לגברים ולנשים, ובוטלה ההוראה המחייבת עורכות דין ב"עניבה שחורה או בסרט שחור מקטיפה", ראו תקנות עורכי הדין (מדי משפט) (ביטול), התשנ"א-1991, ק"ת 4; כללי לשכת עורכי הדין (מדי משפט) (תיקון), התשנ"ב-1991, ק"ת 922; כללי לשכת עורכי הדין (מדי משפט) (תיקון), התשנ"ב-1991, ק"ת 525. בשנת 2005 הותקנו הכללים החלים היום, ראו לעיל ה"ש 7 ו-8.

בכתבה משנת 1964 שהודיעה על הקמתה של ועדה מיוחדת לקביעת מדי משפט לעורכות דין נכתב כי קוד הלבוש המחייב עורכי דין מוחל "גם על בנות המין היפה" שבקרב הקהילה המשפטית, וכי בעקבות פניות של משפטניות שהלינו על מאפייניו הגבריים של הלבוש המשפטי הוחלט

יתרה מכך, כללי לבוש נפרדים מאפשרים הפעלת לחץ על עורכות דין לציית לנורמות חזותיות מסורתיות מבחינה מגדרית, בשל תפיסות שמרניות שלפיהן מדובר בהופעה מכובדת יותר.²⁹ כך, מדי משפט "נשיים" משדרים בהבעת מכובדות, בשמירתם על נורמות מגדריות, והיעדר מקצועיות, משום שבניגוד למדים המקוריים (כלומר, הגבריים) הם נתפסים כבחירה אופנתית, המלמדת על העדרת הסגנון האישי על פני אחידות ושוויון פרופסיונליים, על עיסוק חומרני בנראות במקום במהות, ואף על ניצול של "יתרונות" חזותיים, כאמצעים "חיצוניים" למשפט, על חשבון התדיינות טהורה.³⁰ לפיכך, התרתו של לבוש נשי בבית המשפט אינה מאזנת את פער המעמדות בין נשים וגברים במשפט, אלא מייצרת היררכיה

לקבוע תלבושת ש"תהלוך יותר את אישיותן" של נשות המקצוע. "תלבושת חדשה לעורכות הדין" דבר 6 (14.12.1964) <https://www.nli.org.il/he/newspapers/dav/1964/12/14/01/article/74/?srpos=4&e=-1964-1964-he-20-1--img-txIN%7ctxTI-%d7%aa%d7%9c%d7%91%d7%95%d7%a9%d7%aa-----%d7%a2%d7%91%d7%a8%d7%99%d7%aa-%d7%94%d7%9e%d7%96%d7%a8%d7%97+%d7%94%d7%aa%d7%99%d7%9b-%d7%95%d7%9f-----1>. לאחר שנקבע לראשונה קוד לבוש נשי בשנת 1966, חלק ניכר מן הכתבה שהודיעה על כך הוקדש להשפעות האופנתיות שצפויות להיות לו על קהל עורכות הדין. הכתבה מציינת כי "כל עורכת דין רשאית לתפור את מדיה", ומביאה את חוות דעתן האישית של עורכות דין בעניין התלבושת. עו"ד לאה וינברג, המצוטטת בכתבה, הביעה את שמחתה על ש"במקום העניבה הנוקשה אוכל לשים את הסרט השחור בקטיפה – הוא נוח הרבה יותר, גם נשי...". עו"ד עליזה בן-ארצי, שהתראיינה אף היא לכתבה, חיוותה דעתה כי "בסיכומי של דבר הלבוש קצת נוקשה, אך ודאי לא נורא. אשה צריכה להראות את פניה. את חיוכה, וכך להבליט את נשיותה". עו"ד בן-ארצי עמדה גם על המשמעות שיש לקוד הלבוש על עורכות דין כקבוצה מקצועית, באומרה כי "עצם הכלל, שהמדים צריכים להיות אחידים הוא כלל נכון – ביחוד בארץ, שמעטים יודעים בה על עצם קיומן של עורכות דין. לולא חייבו אותן תקנות של מדים אחידים, היו מופלות לרעה מעמיתיהן הגברים". אף דבריה של השופטת חנה אבנאור, שכינהה כחברת ועדת התלבושת, מתייחסים למידת "נשיותם" של המדים החדשים ונראים אפולוגטיים בנוגע לעצם ההגבלה על מרחב הבחירה האופנתית של נשות המקצוע. בדבריה הקפידה לציין כי הוועדה התייעצה עם אופנאית, ומסרה כי לדעתה "הלבוש נחמד ונשי ביותר... ההגבלה היא למעשה קטנה, והכללים מניחים שוליים רחבים לטעם האישי, הנוחות ושאר גורמים שבלבוש. אין נוקשות אפילו בשאלת הצווארון, למשל – הוא יכול להיות עגול, מחודד או גזור בכל גיזרה אחרת". שולמית שלו "מדים לעורכות-דין" דבר 6 (17.1.1966) <https://www.nli.org.il/he/newspapers/dav/1966/01/17/01/article/52/?srpos=1&e=-he-20-1--img-txIN%7ctxTI-%d7%aa%d7%9c%d7%91%d7%95%d7%a9%d7%aa+%d7%a2%d7%95%d7%a8%d7%9b%d7%95-%d7%aa+%d7%93%d7%99%d7%9f-----1>. לדיון נוסף במניעים לקביעת כללי לבוש ייחודיים לנשים, לשינויים שנערכו בהם לאורך השנים, ולתגובת חברי הקהילה המשפטית אליהם ראו כתבן ושנור, לעיל ה"ש 9, בעמ' 174-175.

29 Shaeda Isani, *Visual Semiotics of Court Dress in England and Wales: Failed or Successful Vector of Professional Identity?*, in *IMAGES IN LAW* 51, 60–61 (2006)

30 על מאמצייהן של עורכות דין להידמות לעורכי הדין הגברים על מנת להתקבל כשוות ערך בקהילה המשפטית ולהתקדם במקצוע ראו כתבן, 2011, לעיל ה"ש 20.

בין הופעה גברית, הופעה נשית המתאימה את עצמה לאמות המידה הגבריות, והופעה נשית המתאימה את עצמה לאמות המידה הנשיות.³¹

אף שהמדים מחפיצים גם את הגברים במקצוע, בכך שהם מסמנים אותם ככלי שרת של מרשם ושל המערכת, החפצתם את נשות המקצוע אחרת. גופו של גבר, כשהוא במדי המשפט, מודמם, באופן שמאפשר לקול התבונה להישמע; גופה של אישה, במדי המשפט הנשיים, הוא אמירה שנשמעת בבית המשפט. מנקודת מוצא הרואה בחומר גורם זר למשפט, אמירה כזו נשמעת כפליטת פה שאינה במקומה. מדי המשפט עשו את הלובשים אותם לעורכי דין. את הלובשות אותם עשו לנשים.³²

הצרימה העולה מהנראות הגופנית של נשים בבית המשפט עשויה להעיד שהאלמנט הפארודי של הופעתן אינו טמון (רק) בכך שנאלצו להתלבש בכגדים שאינם תואמים את החזות המצופה מהן כנשים, אלא בכך שעצם ההופעה של נשיות בבית המשפט מבליטה את תיאטרליות הדיון המשפטי עצמו. כלומר, העניין אינו באבזור הגברי של ההצגה המשפטית, אלא באי-קיומה של פרסונה משפטית נטולת מגדר וחובקת-כול שמקבלת גשמיות בהופעה המשפטית. ההופעה המשפטית מתגלה כחיקוי של הופעה גברית, שהתערטלה מאשליית מקוריותה עוד קודם, כשהופיעו נשים במכנסיים, בעניבה ובצווארון נוקשה באולמות המשפט. כך, המשפט עצמו נראה כריטואל נטול מקור טרנסצנדנטי, המכונן את הווייתו מתוך הפרקטיקות המקיימות אותו. חשיפת המשפט ככזה סודקת את הילת סמכותו הכופה, באשר האמונה בקיומם ובאפשרות הפעלתם של עקרונות כלל-אנושיים אחרים, שעליה נסמכת הילתו זו, אינה מתיישבת עם גילוי המשפט כתוצר של נורמות קונטינגנטיות.

באטלר גורסת שהתמדה בפעולה חקיינית בלתי מדויקת מאפשרת לשכתב ולסמן מחדש הקשרי משמעות ומבנים זהותיים. בהחלט נראה שהתמדתו של החיקוי הנשי בהצגה גברית-משפטית גיבשה זהות חדשה בעולם המשפט. אך ככל שההופעה המשפטית הנשית נעשית שקופה וכולטת פחות, מתאפשר למשפט להתכנס חזרה לפנטזמת האחדות

Bethanne Walz McNamara, *All Dressed Up with No Place to Go: Gender Bias in* 31
Oklahoma Federal Court Dress. Codes, TULSA L.J 395 (1994)

32 בספרה הנודע "המין השני" קבעה סימון דה בובואר את המשפט "אישה אינה נולדת אישה, אלא נעשית אישה", דה בובואר, לעיל ה"ש 25, בעמ' 13. על אודות משמעויותיו של הלבוש הנשי דה בובואר כותבת כך: "מלתחתה (של האישה, ש"א) ממלאת שני תפקידים: עליה להעיד על מעמדה החברתי של האישה (סגנון חייה, רכושה והחוג החברתי שהיא משייכת אליו), ובו בזמן לתת ביטוי לנרקיסיזם הנשי; המלתחה היא גם מדים וגם קישוט... בגריו של הגבר, גופו, צריכים להעיד על הטרנסצנדנטיות שלו ולא למשוך תשומת לב לעצמם; דרישות האלגנטיות והיופי המוצבות לו אינן כרוכות בכך שיציב את עצמו כאובייקט; ובדרך כלל הוא אינו תופס את חזונו כהשתקפות האני שלו. האישה, לעומת זאת, אף נדרשת על ידי החברה להפוך את עצמה לאובייקט ארוטי. האופנות השונות שהיא משועבדת להן אינן מתכוונות לחשוף אותה כפרט אוטונומי, אלא לשלול ממנה את הטרנסצנדנטיות שלה כדי להציע אותה כטרף לתשוקת הגברים; הן אינן מבקשות לסייע לפרויקטים שלה, אלא להכשיל אותם". שם, בעמ' 399-400; 404-403.

הטרנססצנדטית.³³ על רקע זה, ניתן להבין את הדרישה להופעה מגדרית עקבית כחשש מהעמקת הסדק, ואף מניתוח סופי, של התדמית המשפטית. בעוד שהמשפט מסוגל לסבול מעבר חד-פעמי ומוחלט מהצגה מגדרית אחת לאחרת, האפשרות של נזילות מגדרית מאיימת עליו, משום שהיא חותרת תחת מראית העין של סדר נתון וראשוני.

דיגיטציה של הדיון המשפטי

בתקופתנו, נראה שהעלמת הגוף והחומר מהזירה המשפטית זמינה מתמיד, בזכות השתכללות הטכנולוגיה, שמאפשרת התדיינות משפטיות דיגיטליות.³⁴ לכאורה, למסך הדיגיטלי פוטנציאל הצלחה רב יותר בהתקת אנשי המשפט מזהותם האישית ובזיקוק טיעונים ודברי פסיקה לכדי נוסחות לוגיות. משפט ממוחשב יאפשר העלמה מוחלטת של הגוף מן החלל הדיוני, ובעיבוד גלי קול יוכל למנוע זיהוי של מין, מבטא או גיל ולחסום אפשרות לפאתוס ווקאלי. הרמיון הטכנולוגי מציע מדיום עוצמתי עשיר מונים מצווארון מחניק וגלימה מסורבלת למשמוע אנשי המשפט בתור קצינים נאמנים של רוח המשפט. אך אף על פי שמרבית הכלים הטכנולוגיים המתוארים זמינים זה מכבר, מוסדות המשפט ממעטים להשתמש בהם. גם כשמתבצעת התדיינות דיגיטלית, אנשי המשפט מופיעים בה בפניהם ובקולם.

מדוע המסד המשפטי נאחז בחומריותו – באולם, בבימה, בתלבושות ובשחקנים? הימורה הטכנולוגית להיעדר פניות ולמיקוד במטרה, לצד פעולותיה המדירות והמשתלטות, חושפת את המכונה כדחליל משוכלל של הבניה גברית-מערבית. הסבר אפשרי לאיום שחשה מערכת המשפט מפני הטכנולוגיה מצוי בתורת המגדר הסייבורגי של הראווי,³⁵ אשר עומדת על כך שהבטחת הטכנולוגיה לחציית גבולות הגוף אינה מנביעה בהכרח רדוקטיביות חומרית, אלא פותחת פתח להיווצרותו של מרחב חדש, אינסופי ולא ידוע של חיבורים עצמותיים וחברתיים, המערער על מוקדי כוח גבריים מובהקים, כמסד המשפטי.

33 המונח פנטזמה שאול מתורתו הפסיכואנליטית של ז'אק לאקאן. לפי לאקאן, הפנטזמה היא תופעה המתקיימת בתודעה האנושית כאשר הסובייקט מגלה את עצמו כחסר וכחלקי לעומת אובייקט הנפרד ממנו. הפנטזמה היא מראית דמיונית של מיזוג סימביוטי בין הסובייקט והאובייקט וכינון מחודש של שלמות ואחדות בתודעת הסובייקט את עצמו ואת עולמו. לעומת פנטזיה, הפנטזמה היא לא מודעת ותפקידה לגונן על הסובייקט מפני הממשי. כך, השפעותיה המעצבות של הפנטזמה על חיי הסובייקט הן מוסוות, ונדרש תהליך אנליטי לשם הבאתן להכרה. יצוין שלאקאן אינו רואה בנאליזיה דרך להגשמת האיווי של הסובייקט להכרת עצמו כשלם, וכי לדידו תודעת החסר נגזרת עליו לצמיתות עם התפתחות הבנתו את עצמו ואת סביבתו כבעלי קיום נפרד.

34 תקנות (ג) 61 ו-72 לתקנות סדר הדין האזרחי, התשע"ט-2018.

35 Donna Haraway, *A Cyborg Manifesto: Science, Technology, and Socialist-Feminism in the Late Twentieth Century*, in SIMIANS, CYBORGS AND WOMEN: THE REINVENTION OF NATURE 148–181 (1991). לקריאה בעברית ראו: דונה הארווי "מניפסט לסייבורג: מדע, טכנולוגיה ופמיניזם סוציאליסטי בשלהי המאה העשרים, 1985" ללמוד פמיניזם: מקראה (סילביה פוגל-ביזאוואו ואח' עורכות, מריאנה בר מתרגמת 2006). 326-276

באופן אירוני, דחיפה משמעותית לעבר הדיגיטציה של הדין המשפטי ניתנה על ידי מופע ראווה ביולוגי בדמות מגפת הקורונה. הקלטת התדיינות דיגיטלית בבית משפט בטקסס היא אולי גורם החשיפה העיקרי של הציבור למעבר הזה. בהקלטה, שזכתה לעשרות מיליוני צפיות, מופיע אחד מעורכי הדין בדמות גור חתולים שהלבישה עליו תוכנת הווידאו.³⁶ השופט מעיר לעורך הדין על הופעתו, והוא, בתגובה, נראה מבוהל. הוא מציין שאינו יודע כיצד להסיר מעליו את החזות החתולית ושהוא נזקק לעזרת האסיסטנטית שלו, ומצהיר בפני השופט שאינו חתול. בהמשך מסר עורך הדין לתקשורת שהשתמש במחשב של מזכירתו, ושהיא או בתה השתמשו בפילטר זה קודם לכן. הדיון לא החל עד שהשיב לעצמו פני אנוש.³⁷ במסגרת האירוע המתואר חברו יחד הטכנולוגיה, הביולוגיה והמשפט ויצרו כלאיים משעשע ומכמיר לב, שבהופעה בת שניות בודדות חצה לא רק גבולות מגדריים, אלא גם גבולות רוח-חומר, פרטי-ציבורי, בגרות-ילדות, אורגניזם-מכונה ואנושי-חייתי: הוא מגלה שעבודת המשפט אינה עבודת יחיד מבוססת תבונה טהורה, אלא שהיא תלויה בעבודה של נשים-פועלות המארגנות את המרחב החומרי-טכני של איש המשפט. הוא מוחק את קו הגבול בין הבית, המשרד ובית המשפט. הוא מבהיר שגם בעל החיים וגם המשפטן הם יצורים בעלי רגש. הוא מראה שכל מחשב הוא עירוב מסוים וקונקרטי של חומר ותודעה, המתהווה בסימביוזה שבין מכאניקה וגוף ביולוגי, נפש חיה ובינה מלאכותית. שהמרחב הטכנולוגי, כמו-גם המשפטי, אינם מבודדים, משום שכשם שבסיסם החקייני משעתק את המציאות ההגמונית, הוא עשוי להפר את חוקיה ולשעתק לתוכה את חוויותיה ודמיונותיה של ילדה המשתעשעת במחשב של אימה. שהמחשב, כמו מדי המשפט, הוא לביש בהימירה שהוא מפשיט. הוא מציג את השיבוש האינהרנטי בכל הפרדה בינארית, שיבוש שההצגה אינה יכולה להימשך כשהוא גלוי.

תאונות כמו זאת חשובות לכירור בדבר האונטולוגיה של ההופעה המשפטית, משום שהן מבהירות שהמפגש בין הנרטיבים והחומרים שמשמשים את המשפט, אף על פי שתולדותיו לרוב שקופות ונורמטיביות, יכול מדי פעם להוליד, במונחיה של הראווי, צאצאים בלתי חוקיים. נרמה לי שצאצאים אלה הם עדות לכך שההופעה המשפטית היא תופעה שמתהווה ומקבלת את מאפייניה מתהליכים נרטיביים וחומריים גם יחד. לא מדובר רק בשיח תרבותי ובהתנגדות תרבותית. לפעמים מדובר בהתנגשות מקרית בין חומריות לבין מושג או רעיון.

אחרית דבר

החלטת ועדת האתיקה מספרת סיפור של שותפות גורל בין המשטר המגדרי והמשפט, כשתי מערכות כוח שניזונות מההבחנות חומר-רוח, טבע-אדם, בהצגה תודעה משפטית המיטלטלת בין פנטזמת משפט נעדר חומריות לבין תפיסת החומר כאביזר פולחני הכפוף לרוח המשפט.

Daniel Victor, 'I'm Not a Cat,' Says Lawyer Having Zoom Difficulties N.Y TIMES, 36 (Feb. 9, 2021 Updated May 6, 2021), <https://www.nytimes.com/2021/02/09/style/cat-lawyer-zoom.html>

394th District Court of Texas – Live Stream, This is the actual end of the #lawyercat video, with the filter. removed and our faces revealed!, YouTube (Mar. 30, 2022) <https://www.youtube.com/watch?v=AzWFEF267jk>

השינויים שהתחוללו בקוד הלבוש המשפטי לאורך השנים שברו את המונוליטיות בהופעה המגדרית במשפט, אך החליפו אותה בבינאריה – הפרדה שמשמרת במתן לגיטימציה לשינוי בהופעה המשפטית לשם התאמה מגדרית, כשהיא מלווה בדרישה להתקבעות. חומריות המדים, כאלמנט מכונן של ההצגה המגדרית והמשפטית, תורמת להכניה הכופה של הפרסונה המשפטית, התובעת מהאדם ומהאישה לגלם דמות חד-ממדית המצייתת לסדרי העולם שיצרו אותה, ובה בעת חותרת תחתיה מעצם כוחה לברוא ישויות. בדומה, ההתפתחות הטכנולוגית, הגם שיש בה הבטחה לשעתק ולהעצים את הסדר המשפטי והמגדרי הקיים, עשויה לאותת גם על עתיד שבו אפשרויות חתרניות של נראות ואי-נראות תחדורנה למרחב המשפטי. ביטול ההופעה החומרית כנטולת קשר מהותי למשפט, או כאמצעי הנתון לשליטתו המוחלטת, מתכחשת לכך שכל אמת, גם האמת המשפטית, נטועה במציאות מתהווה, לא מקובעת ולא מבוקרת, של רוח וחומר. אולי המשפט זקוק לכחש כדי להתקיים.